

บทที่ 6

บัญชีดุลการชำระเงิน (Balance of Payment Accounts)

บัญชีดุลการชำระเงินในการมองภาพในด้านหนึ่งจะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของบัญชีรายได้ประชาชาติ (NATIONAL ACCOUNTS) โดยถือว่าเป็นภาคเศรษฐกิจ (SECTOR) หนึ่ง ในการจัดทำบัญชีรายได้ประชาชาติโดยเรียกว่า ภาคต่างประเทศ (THE REST OF THE WORLD)

หลักการในการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน (BALANCE OF PAYMENT ACCOUNTS) และบัญชีรายได้ประชาชาติ (NATIONAL ACCOUNTS) จะอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่เหมือนกัน คือเป็นเศรษฐกิจที่บันทึกค่าจากผู้ที่มีถิ่นฐานในประเทศ การวัดทรัพยากรที่แท้จริง หรือ ทุน กับสินทรัพย์ทางการเงินที่เป็นสื่อกลางในการเคลื่อนย้าย นอกจากนั้รายการต่าง ๆ จะวัดอยู่ในรูปของมูลค่าที่เป็นตัวเงินเหมือนกัน จากหลักการดังกล่าวจึงจัดให้บัญชีดุลการชำระเงิน อยู่ในระบบบัญชีรายได้ประชาชาติ (SNA) อย่างไรก็ตามการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน จะไม่สอดคล้องกับการจัดทำบัญชีรายได้ประชาชาติแบบ MATERIAL PRODUCT SYSTEM แต่จะสอดคล้องกับระบบบัญชีที่ประเทศไทยใช้อยู่ในปัจจุบัน

การบันทึกรายการในบัญชีดุลการชำระเงิน จะมีการบันทึกการไหลเข้ามาภายในประเทศ ของสินค้าที่ใช้ในการผลิตและเงินทุน โดยจัดรวมอยู่ในภาคการผลิต การบริโภค และการสะสมทุน ในบางส่วนจะถือว่าเป็นการลงทุนโดยตรงของบริษัทต่างประเทศ ทั้งหมดจะนำไปรวมอยู่ในภาคต่างประเทศ (THE REST OF THE WORLD) และอาจจะมีบางรายการที่มีการจำแนกที่แตกต่างกัน ดังนั้นจะเห็นว่าบัญชีดุลการชำระเงินจะไม่ใช้การบันทึกของรายการภาคต่างประเทศ แต่จะมีความแตกต่างกันบ้างในด้านการนำไปใช้งาน แต่จากหลักที่เหมือนกันในการจัดทำ ดังนั้นสามารถที่จะนำบัญชีดุลการชำระเงินมาปรับให้เป็นภาคต่างประเทศ ในบัญชีประชาชาติได้

ในด้านข้อมูลที่บัญชีประชาชาติจัดทำเกี่ยวกับภาคต่างประเทศในด้านของการระดมทุน

จากต่างประเทศ (FOREIGN SAVING) เพื่อใช้ในการสะสมทุน (CAPITAL FORMATION) โดยถือว่าเป็นการลงทุนจากต่างประเทศ การวัดจะอยู่ในรูปของการเคลื่อนย้ายในสินทรัพย์ทางการเงิน (FINANCIAL ASSET) ซึ่งจะต้องมีค่าเท่ากัน

ดุลการชำระเงินของประเทศ คือระบบบัญชีสังคมที่บันทึกการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (ECONOMIC TRANSACTION) ระหว่างผู้มีถิ่นฐานของประเทศผู้ทำการบันทึกกับผู้มีถิ่นฐานในประเทศอื่น ๆ ในระยะเวลาหนึ่ง

ผู้มีถิ่นฐาน หมายถึงบุคคลหรือสถาบันที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศหนึ่งอย่างถาวร แต่การระบุให้แน่ชัดว่าบุคคลใดหรือสถาบันเป็นผู้มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศใดนั้นค่อนข้างที่จะไม่มีกฎเกณฑ์นัก แต่บุคคลหรือสถาบันใดที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลประเทศใดให้ถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศนั้น ถึงแม้ว่าเขาจะพำนักอยู่ในประเทศหนึ่งก็ตาม เช่น นักการทูตทหารที่ประจำการในต่างประเทศ แต่ถ้าเป็นบุคคลที่ไม่ได้เป็นตัวแทนของรัฐบาล ให้ถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานในประเทศที่พำนักอย่างถาวร เช่น บุคคลที่ทำงานอยู่ในองค์การสหประชาชาติที่นิวยอร์ก แต่ไม่ได้เป็นตัวแทนของรัฐบาลได้ถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานอยู่ในสหรัฐอเมริกา ในทำนองเดียวกันองค์การระหว่างประเทศ หรือ องค์การทางธุรกิจจะถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศที่พำนักอย่างถาวร แต่สาขาหรือหน่วยผลิตย่อยในต่างประเทศถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานในต่างประเทศ ส่วนหน่วยงานของรัฐบาลของประเทศใดถือว่าเป็นผู้มีถิ่นฐานในประเทศนั้น ไม่ว่าจะมีส่วนงานอยู่ในประเทศใดอย่างถาวรก็ตาม ^{1/}

1. ประวัติความเป็นมา

บัญชีดุลการชำระเงินเกิดขึ้นมาก่อนช้านานมาแล้ว โดยจะ เกิดก่อนบัญชีอื่น ในบัญชีสังคมมีวิวัฒนาการมาจากการบันทึกบัญชีของบริษัท โดยใช้วิธีการลงบัญชีแบบบัญชีคู่ (DOUBLE ENTRY ACCOUNT) ซึ่งหมายถึงการลงบัญชีในด้านหนึ่งที่เป็นเดบิต (DEBIT) จะต้องมีการลงเครดิต (CREDIT) ประกอบด้วย ดังนั้นมูลค่าเมื่อรวบรวมยอดครั้งสุดท้ายแล้ว

^{1/} วีรัช ธเนศวร "เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ" , หน้า 144-145

จะมียอดเดบิตและ เครดิตที่เท่ากัน

จากหลักการนี้ได้นำมาใช้ในการบันทึกการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (ECONOMIC TRANSACTION) ระหว่างประเทศขึ้นมาใช้เพื่อที่จะตรวจสอบดูว่าฐานะทางการเงินของประเทศ ณ ที่เวลาหนึ่งนั้นจะมีสภาพที่มั่นคงหรืออ่อนแอเพียงใด เหมือนกับงบแสดงฐานะทางการเงิน (FINANCIAL STATEMENT) ของธุรกิจ ซึ่งจะแสดงฐานะทางการเงินและการดำเนินการของธุรกิจ ณ สิ้นปี จะเห็นว่าบัญชีดุลการชำระเงินจะเป็นวิธีการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว (EX POST) ตามหลักการบัญชีเพื่อตรวจสอบการดำเนินงานของประเทศว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด

ในช่วงยุคเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศที่ยังไม่มีการค้าซับซ้อนนักการค้าระหว่างประเทศจะอยู่ในรูปแบบของการค้าสินค้าที่จับต้องได้ (VISIBLE GOODS) ในช่วงศตวรรษที่ 19 ประเทศอังกฤษได้มีการวัดดุลการค้า (BALANCE OF TRADE) สินค้าที่ส่งออกหักด้วยสินค้าที่นำเข้า โดยคาดว่าจุดสมดุลย์ (EQUILIBRIUM) ทางการค้าของประเทศควรอยู่ ณ ที่การวัดในลักษณะนี้ แต่ต่อมาในภายหลังการใช้กฎ COMPARATIVE ADVANTAGE ดังนั้นจึงได้มีการพัฒนาสินค้าในรูปของบริการทางการเงินและที่อยู่ในรูปบริการอื่น ๆ สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วนิยมส่งสินค้าบริการเป็นสินค้าส่งออก เพราะมูลค่าจะมีค่าที่สูงกว่าสินค้าอุตสาหกรรมและการเกษตร การวัดดุลการค้า (BALANCE OF TRADE) จึงประกอบด้วยสินค้า (VISIBLE GOODS) และบริการ (INVISIBLE GOODS) เพื่อที่จะวัดความสมดุลทางด้านการค้า นั่นก็คือ

$$X - M = 0$$

โดยจะไม่คำนึงถึงการสะสมทองคำหรือการถือเงินตราของประเทศอื่น แต่ต่อมาในยุคของลัทธิพาณิชย์นิยม จุดประสงค์ทางเศรษฐกิจอยู่ที่การได้มีดุลการค้าเกินดุลมาก ๆ เพื่อที่จะได้สะสมทองคำจากประเทศอื่นที่เสียเปรียบทางการค้า และคิดว่าจะจะเป็นวิธีการที่จะสร้างความมั่งคั่งให้กับประเทศ และจะทำให้ประชาชนในประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากจุดนี้เราจะเห็นว่า การเก็บสะสมความมั่งคั่งในรูปของทองคำจะดำเนินการโดยเอกชน แต่

ในที่สุดการนำเข้าทองคำจะถูกควบคุมโดยรัฐและกลายเป็นเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ
(INTERNATIONAL RESERVE)

ในปัจจุบันการวัดดุลการค้า (BALANCE OF TRADE) ยังคงเหมือนเดิมคือ
วัดจากปริมาณการนำเข้าของสินค้าและบริการ กับการส่งออกสินค้าและบริการ ดังข้างล่างนี้

สินค้าและบริการส่งออก (X)

หัก

สินค้าและบริการนำเข้า (M)

ดุลการค้า

ถ้าในกรณีที่มีการส่งออกมากกว่าการนำเข้า ($X > M$) จะถือว่ามีเกินดุลทางการค้า (SURPLUS) แต่ถ้ามีการนำเข้ามากกว่าการส่งออก ($X < M$) จะถือว่ามีขาดดุล (DEFICIT) แต่เนื่องจากโลกปัจจุบันมีการติดต่อกันมากขึ้น ดังนั้นจะพบว่ามีความแตกต่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศด้อยพัฒนา จึงได้มีการให้ความช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ กับประเทศด้อยพัฒนา นอกจากนี้ ยังได้มีการนำเงินเข้ามาในประเทศจากการไปใช้แรงงานในต่างประเทศ และผลตอบแทนจากการลงทุนในต่างประเทศทั้งในรูปของสินทรัพย์ทางการเงิน (FINANCIAL ASSET) เช่น หลักทรัพย์ พันธบัตร หุ้น และการลงทุนโดยตรง (DIRECT INVESTMENT) ซึ่งจะให้ผลตอบแทนในรูปของกำไร โดยจะวัดจากเงินที่ส่งกลับประเทศที่ได้จากการทำกำไร เมื่อรวมรายการต่าง ๆ ข้างต้นจะเรียกว่า ดุลบัญชีเดินสะพัด (CURRENT ACCOUNT BALANCE)

สินค้าและบริการส่งออก (X)		XXXX
<u>หัก</u>		
<u>สินค้าและบริการนำเข้า (M)</u>		xxxx
ดุลการค้า		xxxx
<u>บวก</u>		
เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ	XXXX	
<u>หัก</u>		
เงินช่วยเหลือให้ต่างประเทศ	<u>XXXX</u>	
เงินช่วยเหลือสุทธิ		xxxx
<u>บวก</u>		
เงินนำเข้าจากต่างประเทศ		
จากผลตอบแทนการลงทุน	XXXX	
<u>หัก</u>		
เงินส่งออกไปต่างประเทศจาก		
ผลตอบแทนการลงทุนของต่างชาติ	<u>XXXX</u>	
เงินนำเข้าส่งออกสุทธิ		<u>XXXX</u>
ดุลบัญชีเดินสะพัด		<u>XXXX</u>

โดยทั่วไปในบัญชีดุลการชำระเงินของไทย เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศจะมากกว่าเงินช่วยเหลือที่ประเทศไทยให้กับต่างประเทศ จะเห็นว่าการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศและผลตอบแทนจากการลงทุนจะเป็นรายได้ของประเทศ ในขณะที่การช่วยเหลือของประเทศไทยให้กับต่างประเทศและผลตอบแทนจากการลงทุนของต่างชาติในประเทศไทยที่ส่งกลับไปยังต่างประเทศ จะถือว่าเป็นรายจ่ายของประเทศ ในด้านผลตอบแทนจากการลงทุนจะเรียกว่า เงินโอน (TRANSFER) และเพื่อที่จะทำให้สามารถจดจำได้ง่ายขึ้น จะขอสรุปเป็นงบดังนี้

ดุลการค้า	XXXX
<u>บวก</u>	
เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศสุทธิ	XXXX
<u>บวก</u>	
<u>เงิน โอนสุทธิ</u>	<u>XXXX</u>
<u>ดุลบัญชีเดินสะพัด</u>	<u>XXXX</u>

ในกรณีที่ดุลบัญชีเดินสะพัดมีค่าเป็นบวก ก็จะมีหมายถึง ดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล (CURRENT ACCOUNT SURPLUS) แต่ถ้าเป็นลบ จะหมายถึง ดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุล (CURRENT ACCOUNT DEFICIT) จะเห็นว่าดุลบัญชีเดินสะพัด เป็นการแสดงให้เห็นถึงรายรับและรายจ่ายของประเทศว่ามีปริมาณเท่าใด

ในกรณีที่ประเทศขาดดุล จำเป็นจะต้องหาแหล่งเงินทุนมาเพื่อชดเชยในการขาดดุล จะมาจากสองแหล่งใหญ่ ๆ คือ

1. บัญชีเงินทุนเคลื่อนย้าย (CAPITAL MOVEMENT ACCOUNT)

1.1 แหล่งเงินทุนระยะยาว (LONG TERM CAPITAL)

1.2 แหล่งเงินทุนระยะสั้น (SHORT TERM CAPITAL)

2. บัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ (INTERNATIONAL RESERVE ACCOUNT)

การจัดประเภทแหล่งเงินทุนที่จะนำมาชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด (CURRENT ACCOUNT) จะสะท้อนถึงความสามารถที่จะนำนโยบายการเงินมาใช้เพื่อปรับแก้ไขปัญหาที่จะเกิดจากการหาแหล่งเงินทุนมาชดเชยและการขาดดุลการค้า ดังนั้นบัญชีดุลการค้าจะจะมีใช้เพียงบัญชีที่แสดงให้เห็นว่ามีการขาดดุลจากการค้าขายระหว่างประเทศเท่าใด แต่จะเป็นการจัดทำเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะใช้บอกให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้สามารถใช้นโยบายการเงิน เพื่อแก้ไขปัญหานั้นได้ทันเวลา ดังนั้นปรัชญาการจัดทำบัญชี-

ดุลการชำระเงิน จะสะท้อนถึงแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามเวลา โดยพิจารณาจากปรากฏการณ์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้มีการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน (BALANCE OF PAYMENT ACCOUNTS) ออกมาหลายรูปแบบดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2. BASIC BALANCE

ประเทศที่บัญชีเดินสะพัดขาดดุลจะต้องหาแหล่งเงินทุนมาเพื่อชำระหนี้ที่เกิดจากการขาดดุล ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1970 มีแนวความคิดที่จะชดเชยการขาดดุลโดยให้มีการไหลเข้าของเงินทุน (CAPITAL INFLOW) มากกว่า การไหลออกของเงินทุน (CAPITAL OUTFLOW) โดยเน้นว่าแหล่งเงินทุนที่ไหลเข้าประเทศควรมาจากเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว (LONG TERM CAPITAL) โดยถือว่าเป็นแหล่งเงินทุนที่เข้ามาในประเทศระยะยาวการไหลออก จะทำได้ค่อนข้างช้า จึงถือว่าเป็นแหล่งเงินทุนที่จะนำมาชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด และจะถือว่าเป็นการที่จะอยู่ในจุดสมดุลของการค้าระหว่างประเทศของประเทศหนึ่ง ๆ นั่นคือ

$$X - M + LTC = 0$$

X = สินค้าและบริการส่งออก

M = สินค้าและบริการนำเข้า

LTC = แหล่งเงินทุนระยะยาว (LONG TERM CAPITAL)

ประเทศที่ใช้แนวความคิดนี้ในการวัดความสมดุลของดุลการชำระเงิน (BALANCE OF PAYMENTS EQUILIBRIUM) เพื่อจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินของประเทศ ประกอบด้วย ประเทศ สหรัฐอเมริกา จนถึงปี ค.ศ. 1955 และสหราชอาณาจักรใช้จนถึงปี ค.ศ. 1970

ระบบ BASIC BALANCE จะถือว่าแหล่งเงินทุนระยะสั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีจำนวนมากที่ไม่ได้บันทึก สาเหตุอันที่สนับสนุนการจัดทำแบบ BASIC BALANCE

คือ การเปลี่ยนแปลงในเงินทุนระยะสั้นจะมีการตอบสนองต่อนโยบายการเงินและนโยบายของรัฐบาลค่อนข้างมาก ดังนั้นการแสวงหาวิธีที่จะทำให้ผู้กำหนดนโยบายของประเทศ สามารถที่จะมองเห็นปัญหาได้ค่อนข้างชัดเจน และสามารถที่จะหามาตรการทางการเงินมาแก้ไขปัญหานั้นได้ทันเวลา ตัวอย่างของนโยบายของรัฐบาล เช่น การลดการเข้มงวดทางการเงินในด้านการนำเงินตราต่างประเทศมาแลกเปลี่ยนได้ หรือเรียกว่าการลดการควบคุมในด้านปริวรรตเงินตรา สำหรับนโยบายอื่นทางการเงิน เช่น ถ้าต้องการให้มีการไหลเข้าของเงินทุนระยะสั้น ก็อาจมีการใช้มาตรการทางการเงิน ด้านนโยบายดอกเบี้ย โดยให้อัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น หรือ การใช้มาตรการในการลดค่าธรรมเนียมในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศ เป็นต้น

จากการสังเกตเหตุการณ์จะเห็นว่า ในภาคเอกชนจะมีการปรับตัวเพื่อให้เกิดกำไรสูงสุด ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลจะทำให้เกิดการปรับตัวของบัญชีดุลการชำระเงิน โดยเป็นไปตามหลักการหากำไรสูงสุดของเอกชน หรืออาจกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลจะมีประสิทธิผลค่อนข้างมาก ตามข้อสมมติฐานข้างต้นทำให้การนำเสนอรูปแบบตาม BASIC BALANCE ได้รับความนิยมน้อยลงมากจนถึงปี ค.ศ. 1960

การที่จะเลือกหลักแนวความคิดในการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน โดยจะใช้หลัก CURRENT BALANCE นั่นคือ $(X - M = 0)$ หรือการใช้ BASIC BALANCE ที่ให้ $X - M + LTC = 0$ เป็นหลักในการจัดทำนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับแนวความคิดในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ โดยการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินจะต้องสอดคล้องกับการใช้ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยบอกถึงปัญหาต่าง ๆ ในด้านการค้าระหว่างประเทศ และฐานะทางการเงินระหว่างประเทศ ให้กับผู้กำหนดนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของประเทศตามที่กล่าวมาในข้างต้น

จากแนวความคิดของ BASIC BALANCE ไปจนถึงแนวความคิดที่จะจัดทำให้อยู่ที่ปรับปรุงสุดท้ายของบัญชีดุลการชำระเงินเท่ากับศูนย์ (FINAL BALANCE OF ZERO) ได้มีการอภิปรายและโต้เถียงว่าเมื่อไหร่สินทรัพย์สภาพคล่อง (LIQUID ASSET) เช่น พันธบัตรรัฐบาล หุ้น และพันธบัตร จะนำมาพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขาดดุลหรือเกินดุลของบัญชีดุลการชำระเงิน โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการชดเชยการขาดดุลให้กับดุลบัญชีเดินสะพัด

ในประเทศอังกฤษ ก่อนปี ค.ศ. 1970 ได้กำหนดให้ดุลบัญชีเดินสะพัดและบัญชีเงินทุนเคลื่อนย้ายเฉพาะในส่วนที่เป็นเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว (LTC) เป็นรายการแลกเปลี่ยนอิสระ (AUTONOMOUS TRANSACTION) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดจากเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือการเมืองเป็นแรงจูงใจ เช่น การส่งออก การนำเข้า การให้เงินช่วยเหลือหรือการตั้งฐานทัพในต่างประเทศ โดยทั่วไปจะไม่สมดุลกัน ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีการปรับให้เกิดสมดุล โดยถือว่าการเคลื่อนย้ายทุนระยะสั้น (SLC) รวมทั้งรายการปรับสมดุล (BALANCING ITEM)^{2/} จะเป็นรายการปรับปรุงบัญชีดุลการชำระเงิน (BALANCE OF PAYMENTS EQUILIBRIUM) จะอยู่ที่ $X - M + LTC = 0$ ตามหลักของ BASIC BALANCE และถ้ามีการขีดเส้นแบ่งตามหน้าที่ดังกล่าว เราจะแบ่งให้ ดุลบัญชีเดินสะพัด และเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว จะอยู่เหนือเส้น (ABOVE THE LINE) และกำหนดให้เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้น และ BALANCING ITEM จะเป็นรายการที่อยู่ใต้เส้น (BELOW THE LINE) ตามรายละเอียดข้างล่าง

บัญชีดุลการชำระเงินตามหลัก BASIC BALANCE

	VISIBLE BALANCE
t	INVISIBLE BALANCE
=	CURRENT BALANCE
t	BALANCE OF LONG-TERM CAPITAL
=	BASIC BALANCE
t	BALANCING ITEM
t	BALANCE OF MONETARY MOVEMENT
=	0

^{2/} BALANCING ITEM หมายถึง รายการคลาดเคลื่อน

3 . OFFICIAL SETTLEMENT BALANCE (หรือ BALANCE FOR OFFICIAL FINANCING หรือ TOTAL CURRENCY FLOW)

ในปัจจุบันหลักการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินได้ใช้วิธี OFFICIAL SETTLEMENT BALANCE โดยจะรวมการเคลื่อนย้ายทุนระยะสั้น (SLC) เป็นส่วนหนึ่งในการวัดจุดสมดุลของบัญชีดุลการชำระเงิน (BALANCE OF PAYMENT EQUILIBRIUM) สาเหตุเพราะในปัจจุบันการค้าของโลกมีการติดต่อกันอย่างกว้างขวางและมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในด้านการค้าทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้นทำได้อย่างกว้างขวาง และมีบทบาทมากขึ้น ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการชดเชยการขาดดุลของบัญชีเดินสะพัดอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นแนวความคิดของทฤษฎีนี้จะกำหนดจุดสมดุลของดุลบัญชีการชำระเงิน ได้เพิ่มเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้น เข้าไปด้วยตั้งสมการ

3/

$$X - M + LTC + STC_P = 0$$

การแบ่งเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้นจะแยกออกเป็น เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้นภาคเอกชน (STC_P) ส่วนของภาครัฐบาลจะเป็นส่วนที่เป็น ACCOMMODATION ดังนั้นการเคลื่อนย้ายเงินทุนระยะสั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของการชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด วิธีนี้ค่อนข้างจะเป็นที่ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยประเทศไทยก็จะอยู่ในการจัดทำโดยวิธีนี้ด้วย

หลักการและแนวความคิดของการให้จุดสมดุลของบัญชีดุลการชำระเงินเท่ากับดุลบัญชีเดินสะพัดรวมกับการเคลื่อนย้ายเงินทุนทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีแนวความคิดมาจากทางด้านเศรษฐศาสตร์ดังนี้ การที่จะให้ระบบเศรษฐกิจปรับตัวให้อยู่ในจุดสมดุลนั้น หมายถึงว่า

3/ A.P. THIRLWALL , "BALANCE OF PAYMENTS THEORY AND THE UNITED KINGDOM EXPERIENCE" P. 8

ดุลการค้าที่ขาดดุลจะถูกชดเชยโดยการไหลเข้าหักการไหลออกของเงินทุน โดยเงินทุนไหลเข้าสุทธิเท่ากับที่จะชดเชยการขาดดุล และนักเศรษฐศาสตร์มีแนวความคิดว่า ถ้าให้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว (FLOATING EXCHANGE RATE) จะทำให้มีการปรับตัวสมดุล ณ จุดนี้ การไหลเข้าของเงินทุนสุทธิ (เงินทุนไหลเข้า-เงินทุนไหลออก) จะเท่ากับ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดพอดี นั่นหมายถึง $X - M + LTC + STC_p = 0$ เงินทุนสำรองระหว่างประเทศจะลดบทบาทไปค่อนข้างมาก แต่ในความเป็นจริงอัตราแลกเปลี่ยนไม่สามารถที่จะลอยตัว จนกระทั่งปรับให้เกิดการสมดุล ดังที่กล่าวข้างต้น อันเป็นผลมาจากนโยบายเศรษฐกิจในด้านอื่น ๆ เช่น การจ้างงาน การรักษาอัตราเงินเฟ้อ เป็นต้น ทำให้รัฐบาลของแต่ละประเทศจำเป็นต้องควบคุมระดับอัตราแลกเปลี่ยนให้อยู่ในระดับเหมาะสมในการที่จะแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ของประเทศด้วย มิใช่เพียงแต่จะทำให้เกิดการสมดุลในบัญชีเดินสะพัด อาจกล่าวได้ว่า การสมดุลตามแนวคิด OFFICIAL SETTLEMENT BALANCE ไม่น่าจะเกิดได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการชดเชย โดยส่วนของการค้าที่ประกอบด้วยเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ เช่น การซื้อขายทองคำ และเงินตราต่างประเทศ เป็นต้น ตามจำนวนที่ขาดไป

จากแนวคิดของ OFFICIAL SETTLEMENT BALANCE ทำให้เกิดความแตกต่าง ในเรื่องของการแลกเปลี่ยนอิสระ (AUTONOMOUS TRANSACTIONS) ซึ่งจะประกอบด้วยดุลบัญชีเดินสะพัดและเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวและระยะสั้น เรียกว่าส่วนที่อยู่เหนือเส้น (ABOVE THE LINE) โดยถือว่าเป็นรายการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นเองโดยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมือง ส่วนเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ จะถือว่าเป็นการปรับแบบ ACCOMODATING ให้เกิดความสมดุลในบัญชีดุลการชำระเงิน ซึ่งจะควบคุมโดยหน่วยงานของรัฐ และจัดให้อยู่ส่วนที่อยู่ใต้เส้น (BELOW THE LINE)

4. การเปรียบเทียบแนวความคิดการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินของประเทศสหรัฐอเมริกา

วิธีการกำหนดการเกินดุล (SURPLUS) หรือ ขาดดุล (DEFICIT) ในบัญชีดุลการชำระเงินมีการกำหนดวิธีที่แตกต่างกันตามแนวความคิดที่จะนำบัญชีดุลการชำระเงินมาใช้ประโยชน์ เช่น การนำนโยบายของรัฐบาลมาแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นักธุรกิจสามารถ

ดูบัญชีแล้วสามารถที่จะเข้าใจสภาพรวมของเศรษฐกิจที่ซับซ้อน เป็นต้น ดังนั้นการกำหนด การขาดดุลหรือเกินดุลในบัญชีดุลการชำระเงินจึงเปลี่ยนไปตามเวลา ให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและปัญหา แนวความคิดปัจจุบัน ถ้ามีการขีดเส้นแบ่งการขาดดุลหรือเกินดุล ในบัญชีดุลการชำระเงินจะเป็นการแบ่งเส้นระหว่างการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ (INTERNATIONAL TRANSACTION) เป็น AUTONOMOUS หรือ COMPENSATORY

ในอดีตการกำหนดการเกินดุลหรือขาดดุลจะกำหนดจากการแลกเปลี่ยนทั้งหมดที่เกิดขึ้น โดยเป็นอิสระจากเงื่อนไขในด้านดุลการชำระเงิน แต่ต่อมาการแลกเปลี่ยนจะเป็นผลมา จากการแลกเปลี่ยนโดยอัตโนมัติ (AUTONOMOUS TRANSACTION) มาเป็นตัวกำหนดตามที่ กล่าวข้างต้น (ให้ดู MEAD, INTERNATIONAL MONETARY FUND, 1949, หน้า 4-24) ดังนั้นส่วนที่เกินดุลหรือขาดดุล จะเป็นส่วนที่เหลือ (RESIDUAL) ที่จะต้องหาแหล่งเงิน มาชดเชย

ในความพยายามช่วงต้น ๆ ในการแบ่งแยกรายการในบัญชีดุลการชำระเงิน กองทุน การเงินระหว่างประเทศ (IMF) ได้ปรับปรุงคำจำกัดความของการขาดดุล ให้สัมพันธ์กับ แหล่งเงินทุนที่ชดเชยการขาดดุลโดยทางการ (OFFICIAL COMPENSATORY FINANCING) โดยมีความหมายว่า

การชดเชยการขาดดุลจะทำโดยเจ้าหน้าที่ทางด้านการเงิน เป็นผู้หาแหล่งเงินต่าง ประเทศเพื่อมาชดเชยการขาดดุลหรือเกินดุล ในบัญชีดุลการชำระเงิน (IMF, 1949 หน้า 5)

แหล่งเงินทุนดังกล่าวประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในสำรองระหว่างประเทศ (CHANGE IN RESERVE) การเปลี่ยนแปลงในหนี้สินต่อสถาบันการเงินในต่างประเทศ การกู้ยืมโดยรัฐบาล หลักการดังกล่าวได้มีการใช้อยู่หลายปีในการจัดทำในหนังสือ BALANCE OF PAYMENTS YEARBOOKS แต่อย่างไรก็ตามไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปและมีการเลิกใช้ ในปี ค.ศ. 1954 และได้มีการถกเถียงกันเรื่อยมาถึงแนวความคิดในการวัดการขาดดุล หรือเกินดุล โดยมีหลักการพิจารณาในสองประเด็นหลักคือ

1. การแลกเปลี่ยนที่เกิดจากแรงจูงใจ (MOTIVE TRANSACTION)

2. การแลกเปลี่ยนจากการสังเกต (OBSERVE TRANSACTION)

สำหรับการแลกเปลี่ยนที่เกิดจากแรงจูงใจ ได้แก่ ภาคเอกชน ซึ่งจะมีแรงจูงใจในการทำกำไรจากการแลกเปลี่ยน ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลจะมีผลต่อภาคเอกชน ที่จะนำไปสู่การปรับตัวสู่จุดสมดุลในบัญชีดุลการชำระเงิน ดังนั้นจึงมีคำถามว่าควรจะให้แหล่งเงินทุนระยะสั้นภาคเอกชนเป็น AUTONOMOUS หรือ ACCOMMODATION

ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1964 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เน้นการแลกเปลี่ยนที่เกิดจากแรงจูงใจเป็นหลักในการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน โดยได้จัดประเภทการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. BASIC BALANCE

2. OVER ALL BALANCE หรือ LIQUIDITY BALANCE

3. BALANCE ON "REGULAR" TRANSACTION

4. OFFICIAL SETTLEMENT BALANCE

1. BASIC BALANCE

การขาดดุลหรือเกินดุล วัดจากการแลกเปลี่ยนในสินค้าและบริการ เงินโอน และเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว ดังแสดงในตารางบัญชีดุลการชำระเงินรูปแบบต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ในบรรทัด C การวัดโดยวิธีนี้ได้นำมาใช้วัดในช่วงปลายทศวรรษ 1940 และนำมาใช้อีกครั้งในปี ค.ศ. 1961 และได้มีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในประเทศอื่น ๆ โดยให้หลักกว่ารายการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะมีผลตอบสนองต่อการใช้นโยบายของรัฐบาลค่อนข้างรวดเร็ว เป็นส่วนชดเชยการขาดดุลหรือเกินดุล

ตารางบัญชีดุลการชำระเงินรูปแบบต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้
ข้อมูลของปี ค.ศ. 1964 ^{4/}

หน่วย : พันล้านดอลลาร์

1. สินค้า	+6.7	
2. บริการ	+1.8	
A. ดุลการค้าและบริการ		+8.5
3. เงินโอน (UNILATERAL TRANSFER)	-2.8	
B. ดุลบัญชีเดินสะพัด		+5.7
4. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวของเอกชน	-4.3	
5. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวของรัฐบาล	-1.2	
C. ดุลตามวิธี BASIC BALANCE		+0.3
6. สถิติตลาดเคลื่อน	-1.0	
7. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้น	-2.0	
D. "OVER ALL BALANCE (LIQUIDITY CONCEPT)		-2.8
8. รายการแลกเปลี่ยนพิเศษของรัฐบาล	-0.3	
E. BALANCE ON "REGULAR" TRANSACTION		-3.1
9. รายการแลกเปลี่ยนพิเศษของรัฐบาล	+0.3	
10. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้นของ FOREIGN PRIVATE	+1.6	
11. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวของ FOREIGN OFFICIAL	-0.3	
F. ดุลตามวิธี OFFICIAL SETTLEMENT		-1.5
12. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวของ FOREIGN OFFICIAL	+0.3	
13. เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้นของ FOREIGN OFFICIAL	+1.1	
14. การเปลี่ยนแปลงในเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ	+0.2	

^{4/} RICHARD N.C. , "JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY", AUGUST 1966. P.385

2.OVER-ALL BALANCE หรือ LIQUIDITY BALANCE

การวัดโดยวิธีนี้อาจเรียกว่าการวัดการเปลี่ยนแปลงในสภาพคล่องของเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้การวัดการขาดดุลหรือเกินดุลอยู่ในบรรทัด D โดยกำหนดให้รายการที่อยู่ใต้เส้นประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงในสำรอง (CHANGE IN US MONETARY RESERVE)

2. การเปลี่ยนแปลงในหนี้สินสภาพคล่องต่อชาวต่างประเทศ (CHANGE IN US LIQUID LIABILITIES TO ALL FOREIGNERS ^{5/})

สำหรับรายการที่เพิ่มเข้ามาในส่วนที่อยู่เหนือเส้นประกอบด้วย

1. เงินทุนระยะสั้นไหลออก (SHORT TERM CAPITAL OUTFLOWS FROM USA)

2. เครดิตการค้า (FOREIGN COMMERCIAL CREDITS)

3. สถิติตลาดเคลื่อน

สำหรับรายการเครดิตการค้า จะรวมอยู่ในรายการที่ 7 เงินทุนระยะสั้นไหลออกจะมีค่าเท่ากับ 2 พันล้าน US\$ แนวความคิดสภาพคล่องได้นำมาใช้อย่างเป็นทางการในท้ายปี ค.ศ. 1955 เป็นต้นมา โดยในช่วงก่อนหน้านั้นการเปลี่ยนแปลงในสินทรัพย์ต่างประเทศ (FOREIGN ASSET) สำหรับการแลกเปลี่ยนกับสหรัฐอเมริกา จะอยู่ใต้เส้น

^{5/} หนี้สินสภาพคล่อง (LIQUID LIABILITIES) จะหมายถึง หนี้สินระยะสั้นต่อชาวต่างประเทศ (ยกเว้นเครดิตทางการค้า) บวกด้วยการถือพันธบัตรรัฐบาล และธนบัตรโดยชาวต่างประเทศ บวกด้วย ตั๋วเงินคงคลังระยะกลางที่จะเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ในระยะเวลาที่เร็ว

เหตุผลที่สนับสนุนการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินในรูปของ LIQUIDITY BALANCE มาจาก WALTHER LEDERER ซึ่งเป็นหัวหน้าในการจัดทำบัญชีดุลการชำระเงินของ ประเทศสหรัฐอเมริกา ให้เหตุผลว่า การจัดทำบัญชีดุลการชำระเงิน ควรจะสะท้อนให้ เจ้าหน้าที่ทางการเงินสามารถที่จะปกป้องอัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ และยังสามารถที่จะบริหารสภาพคล่อง (LIQUIDITY RESOURCE) และสิทธิเรียกร้องสภาพคล่อง (LIQUIDITY CLAIMS) อย่างมีประสิทธิภาพ .

ทรัพยากรสภาพคล่อง (LIQUIDITY RESOURCE) หมายความว่า ทองคำ การถือเงินตราต่างประเทศ และ สิทธิที่จะสามารถเบิกจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งถ้าดูทั้งหมดจะหมายถึงบัญชีสำรองระหว่างประเทศ แต่ข้อโต้แย้งจะเน้นที่สิทธิเรียกร้องสภาพคล่อง (LIQUIDITY CLAIM) ว่าเจ้าหน้าที่ทางการเงินจะนำไปใช้เพื่อรักษาเสถียรภาพของเงินดอลลาร์ได้อย่างไร

ในตารางจะเห็นว่าการใช้วิธี LIQUIDITY BALANCE จะรวมเฉพาะเงินทุนระยะสั้นที่ไหลออกให้อยู่เหนือเส้น ในขณะที่เงินทุนระยะสั้นที่ไหลเข้าจะอยู่ใต้เส้น อาจกล่าวโดยสรุปก็คือ การคำนวณหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด (CURRENT ACCOUNT) จะรวมเฉพาะแหล่งเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว (LTC) และเงินทุนไหลออกระยะสั้น (SHORT TERM CAPITAL) มาพิจารณาอยู่ในการวัดการขาดดุลหรือเกินดุล สำหรับเงินทุนระยะสั้นจะประกอบด้วย

1. เงินทุนระยะสั้น ไหลเข้า
2. เงินทุนระยะสั้น ไหลออก

ในด้านการคำนวณ LIQUIDITY BALANCE จะนำเงินทุนระยะสั้นไหลออกให้ไปรวมอยู่เหนือเส้น ในขณะที่เงินทุนระยะสั้นไหลเข้าจะไปรวมอยู่ใต้เส้น ดังนั้นการคำนวณโดยวิธี LIQUIDITY BALANCE จะทำให้ค่าการขาดดุลสูงเกินความจริง ดังที่ประเทศสหรัฐอเมริกาการประสบและในท้ายสุดได้ยกเลิกวิธีนี้ไป จะเห็นว่าการให้เงินทุนระยะสั้นไหลเข้าอยู่ใต้เส้น และเงินทุนระยะสั้นไหลออก ซึ่งมีค่าเป็นลบเสมออยู่เหนือเส้นทำให้การขาดดุลสูง